

SINCRETISMUL FUNCȚIONAL ÎN SISTEMUL LIMBII ROMÂNE

Ion BĂRBUȚĂ

Doctor în filologie, conferențiar cercetător

E-mail: ion.barbuta@sti.usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2649-8276>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM,
<https://ror.org/0475kvb92>

FUNCTIONAL SYNCRETISM IN THE ROMANIAN LANGUAGE SYSTEM

Abstract

This article examines the phenomenon of functional syncretism within the system of parts of speech in the Romanian language, focusing on the mechanisms through which a lexical unit combines features specific to different lexico-grammatical classes. Functional syncretism is defined as a dynamic process by which a linguistic unit simultaneously integrates characteristics of its own category and those of an adjacent class. This process is driven by two factors: the use of a word in a syntactic function that is atypical for its original category, and the evolutionary tendencies of the language, which favour structural flexibility and communicative efficiency. The study proposes a coherent typology of syncretic forms, establishing clear linguistic criteria for their delimitation. At the same time, syncretic elements are analysed in terms of their degree of deviation from the prototypical model of the source class and their convergence towards the target class. In this regard, special attention is given to the role of morphosyntactic and semantic factors in defining the status of these syncretic units.

Keywords: syncretism, part of speech, noun, adjective, verb, adverb, infinitive, participle, supine, gerund.

Rezumat

Articolul examinează fenomenul sincretismului funcțional în sistemul părților de vorbire al limbii române, concentrându-se asupra mecanismelor prin care o unitate lexicală combină trăsături specifice unor clase lexico-gramaticale diferite. Sincretismul funcțional este definit ca un proces dinamic prin care o unitate de limbă integrează, simultan, caracteristici ale categoriei sale și ale unei clase adiacente. Acest proces este determinat atât de utilizarea cuvântului într-o funcție sintactică atipică pentru categoria sa inițială, cât

și de tendințele evolutive ale limbii, care favorizează flexibilitatea structurală și eficiența comunicativă. Studiul propune o tipologie coerentă a formelor de sincretism, stabilind criteriile lingvistice clare pentru delimitarea acestora. Totodată, elementele sincretice sunt analizate din perspectiva gradului de îndepărtare față de modelul prototipic al clasei de origine și de apropiere față de clasa țintă. În acest sens, o atenție specială se acordă rolului factorilor morfosintactici și semantici în definirea statutului acestor unități sincretice.

Cuvinte-cheie: sincretism, parte de vorbire, substantiv, adjectiv, verb, adverb, infinitiv, participiu, supin, gerunziu.

Eterogenitatea părților de vorbire. Părțile de vorbire cu funcție nominativă – substantivul, adjectivul, verbul și adverbul – constituie clase de cuvinte definite printr-un set de trăsături lexico-gramaticale comune. Totuși, din perspectivă funcțional-semantică, aceste clase nu sunt omogene. Trăsăturile caracteristice unei părți de vorbire nu se regăsesc în mod absolut la toate cuvintele care o compun.

În funcție de prezența sau absența unor trăsături specifice, părțile de vorbire pot fi divizate în două zone:

- nucleul, format din unități care întrunesc integral trăsăturile definitorii ale categoriei respective. Acestea sunt elemente reprezentative pentru partea de vorbire căreia îi aparțin.

- periferia, alcătuită din unități care fie nu posedă, fie manifestă într-o măsură redusă trăsăturile specifice categoriei. Acestea au un grad mai scăzut de tipicitate comparativ cu elementele din nucleu.

Pentru a ilustra această structură, ne raportăm la clasa substantivului, analizând o singură trăsătură: gradul de concordanță dintre sensul referențial și cel categorial. Substantivele apelative prezintă o potrivire clară între cele două tipuri de sens: ele denumesc obiecte concrete, care sunt prezentate la nivel categorial tot ca obiecte. Această concordanță le permite să se integreze în sistemul flexionar și să îndeplinească funcțiile sintactice specifice substantivului. Prin urmare, aceste trăsături le conferă statutul de substantive prototipice, situându-le în nucleul clasei.

În schimb, substantivele colective (desemnează grupuri de obiecte) și substantivele abstracte (denotă însușiri, acțiuni, stări) prezintă entitățile desemnate ca obiecte doar la nivel categorial, fără o corespondență directă cu referentul concret. Din acest motiv, ele sunt lipsite de unele dintre trăsăturile specifice acestei clase fiind plasate la periferia clasei substantivului.

Existența elementelor periferice ridică o întrebare esențială: cum se explică faptul că anumite unități, deși aparțin unei clase lexico-gramaticale, nu împărtășesc în totalitate trăsăturile categorial-semantice și morfosintactice specifice acesteia?

Interferența claselor lexico-gramaticale. Este bine știut faptul că între părțile de vorbire nu există granițe absolut fixe și impenetrabile. Clasele lexico-gramaticale

sunt interconectate prin fenomenul interferenței, determinat de tendința unor unități lexicale de a depăși limitele categoriei din care fac parte.

Interferența între părțile de vorbire apare, de obicei, atunci când un cuvânt, sub influența noului context, își ajustează comportamentul morfosintactic, suferind modificări în ceea ce privește apartenența sa lexico-gramaticală. Principalul factor care determină această tranziție este utilizarea cuvântului într-o funcție sintactică nespecifică clasei sale inițiale, ceea ce duce la o reconceptualizare a statutului său gramatical (Cotelnic, 1991-1992, p. 310).

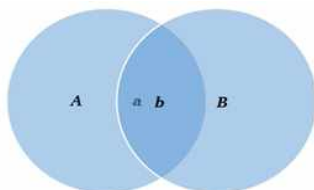
Acest fenomen evidențiază caracterul dinamic al părților de vorbire, relevând existența unor zone de tranziție în care se înscriu unități de limbă cu plurifuncționalitate gramaticală. Flexibilitatea acestora permite utilizarea lor într-un context diferit de cel care, în mod obișnuit, definește clasa lor de distribuție (Iordan, Robu, 1978, p. 306). Pe parcursul acestui proces, cuvintele suferă transformări esențiale: pierd anumite trăsături ale clasei de origine și dobândesc altele, specifice noii clase, adaptându-se astfel noilor condiții de utilizare.

Pentru a desemna fenomenul prin care unități lingvistice combină trăsături ale diferitelor părți de vorbire, vom utiliza termenul sincretism. Acesta este definit, de regulă, ca fenomenul prin care două sau mai multe categorii gramaticale distincte sunt redată prin aceeași formă. În acest sens, termenul este echivalent cu cel de sinonimie morfologică (DSL, p. 479).

Cuvintele sau formele gramaticale care reunesC trăsături aparținând unor părți de vorbire distincte reprezintă, prin natura lor, unități cu trăsături duale. Această dualitate, deși face adesea dificilă încadrarea lor strictă într-o singură clasă lexico-gramaticală, evidențiază dinamismul și flexibilitatea sistemului părților de vorbire.

Zona sincretismului funcțional, care reunește unități lexicale cu trăsături diferențiale caracteristice celor două clase lexico-gramaticale aflate în interacțiune, este specifică părților de vorbire cu funcție nominativă, adică substantivului, adjectivului, verbului și adverbului. Elementele sincretice se remarcă prin particularități care le diferențiază de unitățile centrale, prototipice ale fiecărei clase lexico-gramaticale.

Pentru a ilustra acest aspect, putem recurge la o reprezentare grafică. Dacă atribuim simbolurile *A* și *B* celor două părți de vorbire implicate, atunci unitățile situate în zona sincretismului ar putea fi notate prin combinația *ab*, evidențiind astfel fuziunea trăsăturilor specifice fiecărei categorii.

Sincretismul funcțional se evidențiază în cazul unităților care reunesc trăsături specifice mai multor părți de vorbire. În limba română, acest fenomen se manifestă atât prin unități lexicale, cât și prin anumite forme gramaticale ale cuvintelor. O imagine clară asupra tipurilor de sincretism identificate poate fi oferită prin intermediul tabelului de mai jos.

	Substantiv	Verb	Adjectiv	Adverb
Substantiv		–	S > Adj adjectiv substantival	S > Adv adverb substantival
Verb	V > S substantiv verbal, supin, infinitiv		V > Adj participiu, gerunziu	V > Adv gerunziu, participiu
Adjectiv	Adj > S substantiv adjectival	–		Adj > Adv adverb adjectival
Adverb	Adv > S substantiv adverbial	–	Adv > Adj adjectiv adverbial	

Fig. 1. Tipuri de sincretism funcțional în sistemul părților de vorbire.

În continuare, sunt analizate unitățile sincretice din limba română, evidențiindu-se transformările acestora la nivel semantic, morfologic și sintactic, generate de interferența dintre diferite părți de vorbire.

Sincretismul verb > substantiv. Categoria elementelor care îmbină trăsături specifice atât verbului, cât și substantivului este reprezentată prin substantivul verbal și prin două forme gramaticale ale verbului: infinitivul și supinul.

Substantivele verbale, cunoscute și sub denumirea de nume de acțiune, constituie exemple clasice de sincretism funcțional, întrucât reunesc caracteristici ale unor părți de vorbire distincte, combinând sensul procesual al verbului cu funcțiile sintactice și categoriile gramaticale specifice substantivului.

Substantivele verbale se formează dintr-o bază verbală și pot fi obținute prin:

a) derivare cu ajutorul sufixelor: *apariție, împărțeață, meditație, pățanie, strădanie, plecăciune, deznodământ, alergătură, aruncătură, făgăduială, chibzuială, plânset, umblet, căință, folosință, coborâș, urcuș*. În această categorie sunt incluse și infinitivele lungi (*citire, scriere*).

b) derivare regresivă: *amestec, astâmpăr, dezgheț, laudă, pază, poruncă, pulber, trai*.

Aceste substantive, de origine verbală, se aseamănă cu verbul din punctul de vedere al sensului referențial, întrucât, la fel ca termenul de bază, denumesc o acțiune, un proces. Totodată, ele își păstrează capacitatea de a avea determinanți echivalenți cu complementele verbului:

– *alegerea unui candidat*, unde *unui candidat* este un determinant echivalent cu complementul direct al verbului *a alege*;

– *predarea limbii române studenților*, unde *limbii* corespunde unui complement direct, iar *studenților*, unui complement indirect;

– *mișcare rapidă*, unde cuvântul *rapidă* corespunde unui complement circumstanțial de mod.

În același timp, substantivele verbale capătă trăsături specifice părții de vorbire spre care se orientează. Astfel, aceste unități prin transfer categorial, obțin sensul categorial obiect, apropiindu-se de substantive în modul de conceptualizare a referentului: acțiunile desemnate sunt prezentate ca entități autonome. Datorită acestui fapt, ele sunt utilizate în enunțuri cu funcții sintactice specifice acestei părți de vorbire, precum subiectul sau complementul (*Despărțirea a fost dureroasă. Aștept cu nerăbdare căderea acestui regim.*). Totodată, ele pot apărea ca centru al grupului nominal fiind compatibile cu determinanții de tip substantival (*această mișcare de rotație a Pământului în jurul propriei axe*) (GALR, I, p. 156). În plus, ele au un comportament similar cu substantivele și sub aspect flexionar. Astfel, cele mai multe dintre substantivele verbale realizează opozițiile de număr (*mișcare / mișcări*) și de caz, fiind compatibile cu articolul hotărât sau nehotărât (*o mișcare, mișcarea*).

Prin urmare, substantivele verbale constituie un punct de intersecție între cele două părți de vorbire. Păstrând caracteristici verbale (sensul de acțiune), ele ajung să manifeste trăsături substantivale (sensul categorial obiect, funcții sintactice și flexiune nominală). Această dublă natură le conferă o poziție specială în sistemul gramatical al limbii române.

Al doilea element cu trăsături diferențiale combinate, verbale și nominale, este reprezentat de supinul substantival: *aratul (de primăvară)*, *coborâtul (scărilor)*, *cositul (ierbii)*, *dărâmatul (caselor)*, *învățatul (lecției)*, *măturatul (curții)*.

Aspectul verbal al supinului se evidențiază prin sensul său referențial, deoarece, asemenea verbului de la care provine, exprimă o acțiune. Totodată, supinul se apropie de verb prin potențialul combinatoriu, având capacitatea de a-și subordona complemente.

Pe de altă parte, caracterul nominal al supinului se evidențiază prin comportamentul său sintactic. Deși este o formă verbală, supinul admite în structura enunțului utilizări substantivale, îndeplinind funcții sintactice precum subiectul, complementul direct sau complementul indirect introdus prin prepoziții (Dindelegan 2007, p. 168).

Cititul îmbogățește vocabularul și dezvoltă imaginația. Părinții au interzis statul până târziu la televizor. Este pasionat de cititul romanelor istorice.

În același timp, supinul poate accepta determinanți caracteristici substantivului (Dragomirescu 2013, p. 92):

Mersul lui părea mai hotărât. Nu ne așteptam ca acest sfârșit să fie atât de brusc.

Supinul se integrează în clasa substantivului și prin trăsăturile sale flexionare. De regulă, această formă de origine verbală apare frecvent însoțită de articolul hotărât, ceea ce consolidează natura sa nominală. În plus, supinul admite și flective de număr și de caz. Aceste trăsături confirmă faptul că supinul are o valoare ce îl apropie de substantiv și în plan categorial-semantic. În felul acesta, se consideră că supinul reprezintă o unitate sincretică, rezultând dintr-o transpoziție funcțională cu transfer categorial.

În zona sincretismului funcțional verb > substantiv se încadrează și infinitivul, o formă verbală care „prezintă caracteristici de tip verbal, dar și nominal” (GALR, I, p. 484). Analizând infinitivul din perspectiva gradului de asemănare cu verbul prototipic, observăm că acesta exprimă, prin conținutul său, același sens ca și verbul de la care provine: o acțiune, un proces sau o stare. În plus, infinitivul păstrează „integral disponibilitățile combinatorii ale verbului” (DSL, p. 264). Aceste aspecte mențin legătura sa strânsă cu verbul și îi permit să funcționeze în contexte sintactice specifice verbelor.

Totuși, infinitivul se distinge de substantivele verbale prin faptul că nu rezultă dintr-o transpoziție cu transfer categorial. Astfel, în acest caz, nu putem vorbi de prezența unui sens categorial de tip /obiect/ în structura sa semantică. După cum se subliniază în Gramatica Academiei, infinitivul „se apropie de substantiv, fără însă a fi ajuns la statutul substantivelor postverbale, adică la denumirea acțiunii, a evenimentului sau a stării” (GALR, I, p. 486). Această particularitate îi permite să-și păstreze într-o măsură mai mare natura verbală.

Cea mai semnificativă modificare în statutul infinitivului, care îl apropie de substantiv, este de natură funcțională: infinitivul poate apărea în poziția de subiect (*A judeca înseamnă a avea informație.*) sau în funcția de complement direct (*Copilul învață a citi.*). De asemenea, printre trăsăturile sale nominale se numără posibilitatea de a fi precedat de prepoziții (*Niciodată nu e prea târziu pentru a învăța.*), ceea ce îi conferă o anumită dimensiune nominală (Soare 2019, p. 299).

Cu toate acestea, infinitivul nu poate îmbrățișa categoriile gramaticale specifice substantivului. Așa cum remarcă Gramatica Academiei, „incapacitatea de selectare a articolului îl face inapt semantic de a avea comportamentul unui substantiv” (GALR, I, p. 486). Această limită evidențiază faptul că, deși infinitivul împrumută unele caracteristici ale substantivului, el nu poate fi asimilat complet acestei categorii. Prin urmare, infinitivul este interpretat ca făcând parte din paradigma verbală.

În concluzie, infinitivul rămâne o formă hibridă, păstrând o legătură strânsă cu verbul, dar împrumutând și trăsături ale substantivului. Această dublă natură îi permite să se adapteze diverselor contexte sintactice, poziționându-l într-un loc aparte în sistemul gramatical, ca un punct de intersecție între cele două categorii.

Sincretismul adjectiv > substantiv. Clasa elementelor care îmbină trăsături ale substantivului cu cele ale adjectivului o constituie substantivele adjectivale.

Formate prin adăugarea unor sufixe specifice substantivării, cum ar fi *-itate*, *-ime*, *-ețe*, aceste unități lexicale reprezintă un exemplu de conversiune derivativă: *blândețe*, *cumințenie*, *fierbințeală*, *frumusețe*, *inteligență*, *înțelepciune*, *libertate*, *mândrie*, *onestitate*, *prospețime* etc.

Din punct de vedere semantic, substantivele adjectivale își păstrează sensul referențial de însușire. Odată trecute în clasa substantivelor, ele continuă să desemneze o caracteristică sau o proprietate a unui obiect: *frumusețea (naturii)*, *duritatea (diamantului)*. Astfel, păstrându-și nucleul semantic original, rămân strâns legate de adjectivele din care derivă (precum *frumos*, *dur*). Totodată, aceste unități își conservă și posibilitățile combinatorii (GBLR, p. 76).

Prin adoptarea statutului de substantiv, aceste unități suferă transformări semnificative la nivel categorial-semantic reflectând o dublă apartenență gramaticală. Deși continuă să desemneze o însușire, aceasta este reprezentată sub forma unor obiecte autonome. Astfel, însușirile nu mai sunt percepute doar ca atribute ale unor obiecte, ci devin obiecte ale gândirii, entități independente cărora li se pot atribui, la rândul lor, diverse caracteristici. De exemplu, *frumusețea* sau *tinerețea* nu mai sunt înțelese exclusiv ca trăsături ale unei persoane, ci ca entități autonome, susceptibile de a fi definite, analizate sau evaluate:

Frumusețea este relativă. Tinerețea este perioada marilor visuri și a curajului fără limite.

În calitate de substantive, acestea manifestă și trăsături morfosintactice specifice. La nivel morfologic, substantivele adjectivale se asociază cu articolul substantival, putând fi articulate atât cu articolul hotărât, cât și cu cel nehotărât:

Bătrânețea nu e plăcută nimănui. Își dorește o bătrânețe liniștită, departe de agitația orașului.

În aceste cazuri, formele articulate nu mai îndeplinesc funcția de individualizare sau de raportare la un element specific, așa cum se întâmplă în cazul apelativelor, ci au rolul exclusiv de a realiza substantivarea noțiunii respective. În ceea ce privește categoria gramaticală a numărului, aceste substantive nu admit pluralul atunci când sunt utilizate cu sens abstract. Această particularitate se explică prin specificul referențial al sensului lor: ele denumesc însușiri sau caracteristici ale obiectelor, iar în acest context, nu poate fi delimitată o clasă care să conțină o pluralitate de elemente de același tip, ceea ce face imposibilă pluralizarea.

Cea mai importantă trăsătură morfosintactică de natură substantivală pe care o prezintă aceste unități este capacitatea de a funcționa ca nucleu al unei sintagme nominale. Acest lucru înseamnă că ele pot avea determinanți și pot îndeplini în enunț funcții sintactice specifice substantivului precum subiect sau complement. Astfel, substantivele adjectivale devin entități gramaticale complete, capabile să participe la structurarea propozițiilor într-un mod asemănător substantivelor.

Sincretismul adverb > substantiv. Acest tip de sincretism se reflectă în formarea substantivelor de proveniență adverbială, care combină trăsături ale ambelor clase lexico-gramaticale. Substantivele adverbiale sunt rezultatul substantivării adverbului și implică o transformare semantică semnificativă. Astfel, un cuvânt care exprimă modul de desfășurare a acțiunii sau o circumstanță devine un substantiv cu sens de obiect. Această schimbare presupune asimilarea a două sensuri distincte – cel al adverbului și cel al substantivului – iar combinația acestora poate duce la o disonanță semantică, explicând astfel numărul redus de substantive adverbiale. Exemple frecvente de unități lexicale sincretice sunt: *binele*, *greul*, *răul*.

Procesul de substantivare a adverbului se desfășoară preponderent pe plan sintactic și într-o măsură mai mică pe plan morfologic, fiind caracterizat de mai mulți pași interdependenți. În primul rând, substantivarea adverbului presupune integrarea acestuia în contexte specifice substantivelor, ceea ce determină schimbarea funcției sintactice a adverbului: de la rolul de a modifica un verb, un adjectiv sau un alt adverb, acesta devine substantiv, îndeplinind funcția unui subiect sau complement (GALR I, p. 605):

Binele cu bine se răsplătește. Până n-ai văzut greul, nu cunoști binele. Nimeni nu fuge de bine.

În același timp, adaptarea la noul context implică admiterea determinanților adjectivali și a prepozițiilor. Totodată, schimbarea funcției gramaticale a adverbului poate fi însoțită de modificări morfologice, cum ar fi utilizarea articolului substantival, care semnalizează transformarea adverbului într-un substantiv (Terțea 2017, p. 85):

Te rog să-mi faci un bine. Voi face acest bine pentru tine. Ce-ți spun e pentru binele tău.

În unele cazuri, substantivarea adverbului este înțeleasă și acceptată doar în contexte mai puțin formale sau în expresii literare, cum ar fi:

Din sânul vecinicii ieri. / Trăiește azi ce moare. (M. Eminescu)

Astfel, substantivarea adverbului duce la formarea unei unități sincretice care păstrează sensul referențial adverbial, dar este adaptată la funcțiile sintactice și la determinanții specifici substantivului. Modificările de ordin morfologic sunt, în general, mai reduse în cazul substantivului adverbial în comparație cu alte forme de substantivare.

Sincretismul substantiv > adjectiv. Acest fenomen se manifestă atunci când un substantiv, deși își păstrează anumite trăsături ale categoriei lexico-gramaticale de origine, capătă, prin utilizare în contexte specifice, valoare adjectivală. Un exemplu elocvent este substantivul *minune* în sintagma (*copil*) *minune*. Inițial, acest cuvânt desemnează un obiect sau un eveniment extraordinar, însă, prin adjectivizare, își pierde parțial sensul original și ajunge să îndeplinească funcția de determinare a unui substantiv, caracterizând persoana la care se referă. Astfel, în această construcție, *minune*

nu mai desemnează un lucru uimitor, ci exprimă o însușire atribuită copilului, sugerând că acesta este remarcabil, excepțional sau extraordinar.

Adjectivele substantivale apar în construcții care, din punct de vedere formal, sunt alcătuite din două substantive. Prin specificul lor, aceste structuri binominale se apropie de cuvintele compuse formate după modelul substantiv + substantiv. După cum menționează Maria Barbu, substantivele compuse se deosebesc de sintagmele cu substantive adjectivizate prin faptul că, în primul caz, ambele elemente își păstrează sensul, în timp ce, în cel de-al doilea, substantivul din poziția atributului este supus unei restricții semantice. De exemplu, un *vagon-cisternă* este în același timp și vagon, și cisternă, în timp ce un *post cheie* nu este un „post care este o cheie”, ci unul „esențial” (Barbu 2012, p. 158).

Procesul de adjectivizare a substantivului presupune o conversie semantică prin care obiectul desemnat devine sursa unei însușiri. Această transformare are o dublă orientare. În primul rând, funcția nominativă, proprie substantivelor, e înlocuită cu o funcție de calificare, de natură adjectivală. În al doilea rând, apar modificări în sfera de referință a cuvântului: dacă substantivul denumește un concept sau un obiect perceput ca un ansamblu de caracteristici, adjectivul extrage și evidențiază doar una dintre aceste trăsături, atribuind-o unui alt termen. Astfel, substantivul poate fi considerat un complex de însușiri, fiecare contribuind la conturarea sensului său global. În schimb, adjectivul selectează o singură trăsătură și îi conferă un rol calificativ, integrând-o într-un nou context semantic.

Acest proces poate fi interpretat ca o restrângere semantică, în urma căruia sunt actualizate doar anumite seme ale substantivului supus adjectivizării (Sporiș 2010, p. 142). Pentru a ilustra acest fenomen, putem analiza expresia (*ipoteză*) *bombă*, unde *bombă*, care în mod obișnuit denumește un obiect exploziv, își restrânge sensul la ideea de „șocant, surprinzător”, caracterizând astfel substantivul *ipoteză*.

Un alt exemplu este substantivul *monstru*, care, în construcții precum (*uzină*) *monstru* sau (*scandal*) *monstru*, își depășește semantica primară. Prin acest proces, cuvântul *monstru* capătă o valoare calificativă, subliniind dimensiunile neobișnuite ale substantivului determinat. Astfel, în (*uzină*) *monstru*, indică o unitate industrială de mari proporții, iar în (*scandal*) *monstru*, un conflict de amploare, cu efecte majore. În aceste expresii, termenul nu mai desemnează o ființă mitologică sau de dimensiuni extraordinare, ci este folosit cu un sens figurat, sugerând proporții excepționale, intensitate extremă sau caracter extraordinar.

Această conversie ilustrează procesul prin care substantivele își pot atenua sensul original, preluând o funcție adjectivală pentru a exprima caracteristici ale unui obiect. După cum subliniază autoarea citată, unele substantive, precum *capcană*, *cheie*, *fantomă*, *fulger*, *mamă*, *mamut*, *maraton*, *pirat*, *problemă*, *surpriză*, sunt frecvent utilizate cu valoare adjectivală în diverse construcții (Barbu 2012, p. 156).

Unitățile lexicale rezultate în urma acestui proces au o natură duală, combinând trăsături ale substantivului (sensul de bază) cu cele ale

adjectivului (funcția calificativă). Totuși, schimbările se limitează la nivelul categorial-semantic, fără a afecta aspectul morfologic. Sub aspect flexionar, aceste unități rămân invariabile și nu permit, sub nicio formă, exprimarea gradelor de comparație. Procesul adjectivizării substantivelor este neproductiv în limba română contemporană, dat fiind gradul avansat de productivitate a formării adjectivelor relative de la substantive prin afixare.

Sincretismul verb > adjectiv. Acest tip de sincretism este reprezentat printr-o formă verbală specifică: participiul. Spre deosebire de alte unități sincretice, care sunt integrate în clasa lexico-gramaticală a adjectivului prin procesul de adjectivizare, participiul rămâne o formă gramaticală a verbului, păstrându-și apartenența la această clasă. Totuși, în structura enunțului el poate funcționa și ca adjectiv. Astfel, participiul îmbină trăsături verbale și adjectivale, conferindu-i o natură duală. Ca formă verbală, participiul păstrează trăsături esențiale ale verbului.

În primul rând, participiul conservă aspectul procesual, indicând fie o acțiune finalizată, fie una în desfășurare. De exemplu, în forme precum *citit*, *plecat*, *scris*, *văzut*, se evidențiază caracterul finalizat al acțiunii, acestea desemnând rezultatul unui proces verbal. În alte cazuri, participiul poate exprima o acțiune în curs de desfășurare, așa cum se observă în exemplele *admirat*, *dorit*, *respectat*, *păzit*.

O altă trăsătură verbală importantă a participiului este valoarea diatezei. Cu valoare activă, participiul exprimă o acțiune realizată de subiect: (*om*) *obosit* indică faptul că persoana a obosit ca urmare a propriei acțiuni. În schimb, cu valoare pasivă, participiul marchează o acțiune suferită de subiect, dar efectuată de un agent extern. Această valoare este actualizată prin admiterea complementului de agent: (*carte*) *citită (de elev)* (Dindelegan 2007, p. 166). Există însă și participii ambigue din punctul de vedere al diatezei, care pot avea atât valoare activă, cât și pasivă. De exemplu, (*copil*) *spălat* poate desemna fie un copil care s-a spălat singur, fie unul care a fost spălat de altcineva (Toșa 1983, p. 212).

În plus, participiul păstrează valența verbală, care este trăsătura sa esențială moștenită de la verb. Aceasta îi permite să regizeze complemente la fel ca verbul din care provine. Astfel, chiar și atunci când are valoare adjectivală, participiul rămâne activ în organizarea sintactică a enunțului. De exemplu, în sintagma *scrisoarea trimisă de Maria lui Ion acum două zile*, participiul *trimisă* își menține capacitatea de a introduce un complement de agent (*de Maria*), un complement indirect (*lui Ion*) și un complement circumstanțial (*acum două zile*). Această particularitate îl diferențiază de adjectivele propriu-zise, care nu dispun de o astfel de valență.

Caracterul adjectival al participiului se manifestă, în principal, prin utilizarea sa în funcția sintactică de atribut adjectival (*un proiect bine gândit*). De asemenea, participiul poate realiza acordul în gen, număr și caz cu substantivul determinat: (*poezie*) *învățată*, (*ochi*) *stinși*, iar, în anumite contexte, poate admite grade de comparație și de intensitate: (*drum*) *mai umblat*, (*drumul*) *cel mai cunoscut*. Prin urmare, participiul reprezintă o formă gramaticală intermediară, ilustrând exemplar fenomenul de sincretism funcțional dintre verb. O altă formă a verbului

cu natură duală, care îmbină trăsături verbale și adjectivale, este gerunziul. În mod obișnuit, gerunziul exprimă o acțiune în desfășurare și apare, de cele mai multe ori, în construcție cu un verb, unde este invariabil: *un copil plângând*. Totuși, există și contexte – relativ rare – în care gerunziul funcționează ca determinant al unui substantiv: (*pâine*) *aburindă*, (*producție*) *crescândă*, (*rană*) *sângerândă*, (*poziție*) *șezândă*. În asemenea situații, deși continuă să exprime o acțiune, gerunziul îndeplinește o funcție adjectivală prin raportul sintactic pe care îl stabilește cu substantivul determinat. Caracterul său descriptiv este evidențiat și de faptul că, spre deosebire de forma invariabilă din construcțiile verbale, aici el se acordă în gen, număr și caz cu substantivul, comportându-se ca un atribut (Niculescu 2013, p. 25). Această dublă natură conferă gerunziului adjectival o mare flexibilitate și expresivitate în limbaj, permițând descrieri concise și dinamice.

Sincretismul adverb > adjectiv. Acest tip de sincretism se manifestă în cazul unităților lexicale care îmbină trăsături specifice adverbului cu cele ale adjectivului. Datorită caracterului lor dual, aceste forme pot fi denumite adjective adverbiale. Ele rezultă din transformarea unui adverb în adjectiv, ca urmare a folosirii acestuia în poziții sintactice tipice adjectivului, ceea ce îi permite să determine un substantiv. După cum menționează studiile de specialitate, pot fi utilizate adjectival doar acele adverbe care exprimă trăsături compatibile cu un substantiv, fără a-și pierde sensul original: (*un vis*) *aievea*, (*vorbă*) *aiurea*, (*pas*) *alene*, (*persoană*) *anume*, *asemenea* (*loc*), *așa* (*viață*), (*bărbat*) *bine*, (*oră*) *devreme*, (*timp*) *probabil*, (*apă*) *repede*, (*măr*) *târziu*.

Transferul adverbului în clasa adjectivului este facilitat de apropierea semantică dintre cele două părți de vorbire. Atât adverbul, cât și adjectivul îndeplinesc o funcție de calificare, ceea ce le permite să treacă dintr-o categorie gramaticală în alta. Astfel, în anumite contexte, un adverb poate căpăta trăsăturile unui adjectiv, fiind utilizat pentru a determina un substantiv. Această tranziție este evidentă în exemplele următoare:

Nu înțeleg de ce ai procedat așa. (adverb); *N-am mai văzut așa copil.* (adjectiv)

El lucrează bine. (adverb); *El e un bărbat bine.* (adjectiv)

Observăm că, în ambele cazuri, aceste cuvinte exprimă o trăsătură, o caracteristică: în primul context, ele caracterizează o acțiune, având rol adverbial, iar în al doilea, califică o persoană, comportându-se ca adjective.

Un indiciu al adjectivizării avansate este posibilitatea de a înlocui un adverb cu un adjectiv sinonim, fără a altera sensul propoziției: *o explicație anume* ≈ *o explicație specifică*.

Procesul de adjectivizare a adverbelor este limitat la un număr redus de unități lexicale. Această restricție poate fi explicată, pe de o parte, prin tendința limbii de a menține claritatea și funcționalitatea categoriilor gramaticale, evitând suprapunerile excesive dintre ele. Totuși, o explicație mai plauzibilă ar fi că, în majoritatea cazurilor, adverbele pot funcționa ca determinanți ai substantivului

fără a suferi o schimbare categorială, fiind introduse prin intermediul unei prepoziții, așa cum se observă în exemplele: *ziua de ieri, omul de alături, mesaj de departe*.

În mod obișnuit, trecerea unui adverb în clasa adjectivului ar urma să implice o adaptare morfologică, însă acest lucru nu se întâmplă întotdeauna. Cele mai multe adverbe adjectivizate sunt invariabile, însemnând că ele nu realizează opozițiile gramaticale specifice noii părți de vorbire: *așa om – așa oameni*. Există totuși cazuri în care adverbul devenit adjectiv își poate atașa flexiunea de număr, ceea ce indică o apropiere mai accentuată de un adjectiv autentic: *apă repede – ape repezi, măr târziu – mere târzii*.

Sincretismul substantiv > adverb se manifestă prin două tipuri de adverbe provenite din substantive.

În primul rând, pot funcționa cu valoare adverbială substantivele care denumesc zilele săptămânii, momente ale zilei sau anotimpuri: *luni, marți, miercuri, dimineața, seara, noaptea, iarna, vara, toamna, primăvara*.

Adverbializarea acestor substantive se realizează prin mecanisme sintactice: ele funcționează cu valoare adverbială atunci când determină un verb sau un adjectiv, având funcția sintactică de complement circumstanțial de timp:

Vara este anotimpul meu preferat. (substantiv, subiect); *Vara mergem la mare.* (adverb, complement circumstanțial de timp)

În mod obișnuit, aceste substantive apar cu valoare adverbială în forma articulată, fie la singular, fie la plural. Totuși, în anumite contexte, pot apărea și în forma nearticulată, continuând să îndeplinească aceeași funcție:

Lucrează noaptea. Vine dimineața. Iarna merge la vânătoare. Duminica / Duminicile plecăm la țară. Luni voi merge la bibliotecă să returnez cartea.

Funcționând ca determinanți ai verbului, aceste unități combină trăsături ale ambelor clase lexico-gramaticale. Din punct de vedere semantic, substantivele adverbializate își păstrează sensul referențial de tip nominal, indicând un interval de timp:

S-a născut primăvara. Ajunge acasă seara. Învăț noaptea.

Totuși, prin adverbializare, ele preiau trăsături specifice adverbului: devin invariabile și își anulează capacitatea de a primi determinanți specifici substantivului.

Astfel, substantivele cu sens temporal trec cu ușurință de la statutul de substantiv la cel de adverb, în funcție de context, consolidându-se ca elemente sincretice, situate la granița dintre cele două clase. Această flexibilitate derivă din natura abstractă a noțiunilor de timp, care permit interpretarea lor atât ca entități (substantive), cât și ca repere temporale ale desfășurării acțiunilor (adverbe).

În al doilea rând, substantivele pot funcționa ca adverbe atunci când sunt utilizate în construcții cu valoare modală sau cantitativ-intensivă. În astfel de contexte, substantivele își modifică statutul originar devenind sau tinzând să devină adverbe cu sens modal ori cantitativ-intensiv.

Adverbializarea acestor substantive se realizează prin integrarea lor în expresii verbale stabile, care exprimă fie o caracteristică a unei acțiuni desemnate de un verb, fie o însușire indicată de un adjectiv calitativ: (*a dormi*) *buștean*, (*a se aduna*) *ciucure*, (*a curge*) *gârlă*, (*a se ține*) *scai*, *beat* (*criță*); (*frumoasă*) *foc*, (*uscat*) *iască*, (*îndrăgostit*) *lulea*, (*curat*) *lună*.

Aceste construcții au o natură eliptică, având la bază comparații subînțelese, de tipul: *ghemuît covrig* ← *a sta ghemuît ca un covrig*; *singur cuc* ← *a fi singur ca un cuc*. Substantivele cu valoare adverbială utilizate în asemenea structuri contribuie la intensificarea expresiei și sunt interpretate ca mijloace de formare a superlativului stilistic: *scump foc* (GALR I, p. 163).

Sincretismul verb > adverb se manifestă prin gerunziu, o formă verbală aflată în zona de tranziție între cele două categorii. Prin conținutul său, acesta exprimă o acțiune în desfășurare, păstrând astfel sensul procesual specific verbului. Totodată, datorită contextelor în care apare, gerunziul manifestă valențe adverbiale, oferind informații suplimentare despre modul, timpul, cauza sau alte circumstanțe ale acțiunii principale. Această dublă funcționalitate evidențiază suprapunerea celor două clase gramaticale.

De exemplu, în enunțul: *Citind o carte, a adormit.*, gerunziul *citind* indică o acțiune simultană cu acțiunea verbului principal, având o funcție circumstanțială asemănătoare unui adverb. Astfel, *citind* exprimă o acțiune (ca verb), dar funcționează ca un adverb, prezentând informații despre condițiile în care s-a realizat acțiunea principală.

Gerunziul păstrează trăsături fundamentale ale verbului, și anume: exprimă o acțiune în desfășurare (*Mergând repede, a ajuns la timp.*); dispune de mijloace pentru exprimarea valorilor de diateză (*Văzând rezultatul, s-a bucurat. Fiind apreciat, s-a simțit motivat.*); își menține valența verbală, având capacitatea de a avea complementele directe sau circumstanțiale (*Citind o carte, s-a relaxat. Mergând încet, nu a obosit.*).

Pe de altă parte, gerunziul capătă și caracteristici adverbiale: este invariabil, neavând forme flexionare pentru număr sau persoană; îndeplinește funcția de complement circumstanțial de mod, timp sau cauză, determinând un verb regent (*A plecat cântând. A adormit gândindu-se la ziua următoare.*).

Această suprapunere de trăsături face ca gerunziul să fie un exemplu reprezentativ de sincretism funcțional între verb și adverb. Pe de o parte, își păstrează natura verbală prin regimul său sintactic și valențele verbale, iar pe de altă parte, adoptă funcții tipic adverbiale prin determinarea unui verb principal și prin lipsa flexiunii.

Gerunziul ilustrează un tip de sincretism care reflectă influența sensului referențial asupra comportamentului sintactic. De regulă, acesta indică o acțiune în desfășurare, apropiindu-se de adverb doar funcțional, prin poziția sa în propoziție. Totuși, semantic, gerunziul rămâne distinct, având un spectru de valori mai larg și mai complex decât un adverb.

Pe lângă gerunziu, o utilizare adverbială poate avea și participiul. Deși este o formă verbală cu funcții preponderent adjectivale (*un om obosit*), participiul poate dobândi, în anumite contexte, o valoare adverbială. Când este folosit astfel, el nu mai exprimă o acțiune finalizată, ci descrie modul în care se realizează acțiunea descrisă de verbul principal. În această funcție, participiul se comportă similar unui adverb de mod: *Vorbeșteapăsat / cântat / răstit*. (Dindelegan 2010, p. 198). Totuși, această utilizare este mai degrabă restrânsă și se întâlnește în expresii fixe sau în registrul colocvial.

Sincretismul adjectiv > adverb este reprezentat prin cazurile de utilizare a adjectivelor cu valoare adverbială. Astfel, adverbele adjectivale sunt elementele care evidențiază o suprapunere funcțională între adjectiv și adverb.

Posibilitatea utilizării adjectivului cu valoare adverbială se explică prin faptul că, prin semnificația lor generală de trăsătură neprocesuală, adjectivele sunt apropiate de adverbe. Datorită acestui fapt, unele adjective pot exprima atât o caracteristică a obiectului, cât și modul desfășurării acțiunii. De exemplu, adjectivul *frumos* poate descrie un obiect (*o casă frumoasă*), dar poate funcționa și ca adverb, indicând modul de desfășurare a unei acțiuni (*Ea cântă frumos*).

Datorită similitudinii semantice cu adverbul, adjectivele au capacitatea de a intra în categoria adverbilor de mod, un proces influențat în mare măsură de contextul sintactic în care sunt utilizate. În limba română, această tranziție este frecvent întâlnită în vorbirea curentă, unde adjectivele își pierd funcția de atribut al unui substantiv și preiau rolul de modifier al verbului, comportându-se astfel ca adverbe. Odată integrate în clasa adverbilor, adjectivele își abandonează formele flexionare pentru gen, număr și caz, devenind invariabile:

Vorbește tare ca să te audă! Evenimentele s-au desfășurat rapid.

Concluzii. Studiul asupra sincretismului funcțional în sistemul părților de vorbire a evidențiat caracterul dinamic al unităților lexicale. Fenomenul analizat subliniază faptul că limitele dintre părțile de vorbire nu sunt rigide, demonstrând existența unor zone de interferență între diferite clase gramaticale, în care se regăsesc unități cu un comportament dual. Acestea păstrează anumite trăsături categorial-semantice și morfosintactice ale clasei de origine, integrând, în același timp, trăsături specifice părții de vorbire spre care tind să evolueze.

Prin analiza mecanismelor care determină suprapunerea trăsăturilor caracteristice diferitelor părți de vorbire, s-a demonstrat că acest fenomen nu reprezintă o anomalie lingvistică, ci o manifestare a transpoziției, adică a trecerii cuvintelor de la o categorie gramaticală la alta. Sincretismul funcțional este determinat de necesitatea utilizării unui cuvânt într-o funcție sintactică diferită de specificul său categorial, ceea ce favorizează apariția unor unități de limbă cu statut intermediar.

Tipologia sincretismului funcțional propusă în acest studiu oferă un cadru teoretic clar pentru identificarea formelor concrete ale acestui proces, punând în evidență criterii funcțional-semantice și morfosintactice relevante.

Manifestarea sincretismului funcțional implică tranziția unei unități lexicale de la o parte de vorbire la alta, un fenomen cu variații semnificative atât cantitativ, cât și tipologic. Cea mai mare densitate a elementelor cu statut sincretic se regăsește în clasa substantivului, ca urmare a transferului din alte clase de cuvinte. În schimb, se constată absența unor elemente sincretice care să tindă spre integrarea în clasa verbului, ceea ce sugerează existența unor limite inerente ale procesului de sincretism funcțional. Astfel, verbul rămâne singura parte de vorbire care nu conține unități sincretice.

Analiza unităților sincretice evidențiază existența unor trepte distincte de tranziție între clasele lexico-gramaticale. Deși împărtășesc un statut intermediar definit printr-o dublă apartenență categorială, aceste unități diferă în funcție de gradul lor de integrare și adaptabilitate la noua categorie gramaticală. Distincția dintre unitățile sincretice se realizează în funcție de specificul tranziției de la o clasă lexico-gramaticală la alta. Cel mai ridicat grad de integrare îl prezintă unitățile lexicale, care asimilează într-o măsură mai mare trăsăturile categoriei de destinație. În schimb, formele nepredicative ale verbului – precum infinitivul, participiul, gerunziul și supinul – păstrează trăsături hibride, situându-se la granița dintre verb și nume, dintre verb și adjectiv, dintre verb și adverb.

Sincretismul reflectă tendința limbajului de a crea unități lexicale cu funcționalitate complexă, menținând un echilibru între raportarea la referent și statutul funcțional al acestora în structura enunțului. Acest proces poate contribui, pe de o parte, la simplificarea structurilor gramaticale, dar, pe de altă parte, poate genera ambiguități interpretative, care sunt, în principal, rezolvate prin apelarea la contextul sintactic. În acest sens, mecanismele de dezambiguizare se bazează atât pe relațiile de dependență dintre cuvinte, cât și pe cunoștințele extralingvistice ale vorbitorilor, asigurând claritatea și comprehensibilitatea mesajului.

Referințe bibliografice:

BARBU, Maria. Construcțiile substantiv-substantiv. Atributul substantival în nominativ. În: *Studii și cercetări lingvistice*, LXIII, 2012, nr. 2, pp. 153-170. ISSN: 0039-405X.

COTELNIC, Teodor. Conversiunea ca procedeu de formare a cuvintelor. În: *Analele științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași* (serie nouă), *Omul și limbajul său – Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu, Secțiunea III.e. Lingvistică*, tomul XXXVII/XXXVIII, 1991-1992, pp. 307-312. ISSN: 0379-7880.

DRAGOMIRESCU, Adina. *Particularități sintactice ale limbii romane în context romanic. Supinul*. București: Editura Muzeului Național al Literaturii Romane, 2013. ISBN: 978-973-167-142-0.

DSL = BIDU-VRĂNCEANU, Angela, CĂLĂRAȘU, Cristina, IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana, MANCAȘ, Mihaela, PANĂ-DINDELEGAN, Gabriela. *Dicționar de științe ale limbii*. București: Nemira, 2001. ISBN: 973-569-460-3.

GALR, I = *Gramatica limbii române*. Vol. 1: Cuvântul. București: Editura Academiei Române, 2005. ISBN: 973-27-1306-2.

GBLR = *Gramatica de bază a limbii române*. București: Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010. ISBN: 978-606-8162-69-3.

IORDAN, Iorgu; ROBU, Vladimir. *Limba română contemporană*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1978.

NICULESCU, Dana Ioana. *Particularități sintactice ale limbii române din perspectivă tipologică. Gerunziul*. București: Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2013. ISBN: 978-973-167-159-8.

PANĂ DINDELEGAN, Gabriela. Din nou despre participiu și supin. *Studii și cercetări lingvistice*, 2007, nr. 1, București, pp. 163-173. ISSN: 0039-405X.

PANĂ DINDELEGAN, Gabriela; DRAGOMIRESCU, Adina și NEDELCU, Isabela. *Morfosintaxa limbii române*. București: Editura Universității din București, 2010. ISBN: 978-973-737-783-8.

SPORIȘ, Valerica. Aspecte privind relația adjectivului cu substantivul, verbul și adverbul. *Studia Universitatis Petru Maior. Philologia*, 2010, nr. 9, pp. 139-145. ISSN: 1582-9960.

SOARE, Elena. Infinitivul în textele de popularizare a științei traduse de Petru Maior. În: *Din dragoste de dascăl și de voroavă: omagiu doamnei profesor Elena Dragoș, la aniversare*. Cluj-Napoca: Casa cărții de știință, 2019, pp. 293-305. ISBN: 978-606-17-1478-0.

TERȚEA (Indolean), Andreea-Teodora. Tipologia convertorilor. În: *Journal of Humanistic and Social Studies*, 8/2017, No: 2, pp. 83-93. ISSN: 2067-6557.

TOȘA, Alexandru. *Elemente de morfologie*. București: Editura Științifică și Enciclopedică. 1983.

Notă: Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică”, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM.

Primit: 07.04.2025

Acceptat: 10.06.2025